

До питання відтворення жанру: теоретичний аспект

Художній текст як єдине завершене ціле являється результатом дій різних творчих сил, до яких відносять закони мови, на основі яких він створений, творчу інтенцію автора, стиль художньої мови, в рамках якого він створений, наявні жанрові норми. Роль кожного із згаданих феноменів в рамках конкретного тексту неоднакова: в одному доробку може яскраво виділятися творча індивідуальність автора, в іншому – жанрові вимоги, в третьому – стилістичні принципи. Однак, в процесі творення тексту всі ці сили взаємодіють одна з одною, при цьому об'єднуючись або розділяючись. В результаті складного переплетення взаємодіючих і розділяючих сил, що беруть участь в конструюванні художнього тексту і виникає його унікальність.

Загальноновизнаною у сучасному перекладознавстві є теза про те, що основним завданням перекладача є цілісна і точна передача змісту оригінала засобами іншої мови, за умов збереження його стилістичних та експресивних особливостей. У процесі роботи, сучасний перекладач зіштовхується чи не з малою низкою проблем. Переклад текстів, що належать до різних жанрово-стильових утворень, викликає безліч проблем, через те, що кожен жанр має свою специфіку, яка безпосередньо, повинна бути врахована перекладачем. Слушно зазначає В.Одинцов «жодна галузь мовознавчих досліджень не має такої розбіжності суджень щодо об'єкта свого вивчення, як стилістика» [1, с. 11], що і породжує нерозривний потік проблем відтворення жанру та стилю.

Порушує питання відтворення жанру в перекладі у своїй праці «Професіональний тренінг перекладача» І.Алексеева, наголошуючи: визначення жанру, до якого належить текст і врахування його прикметних ознак є необхідною умовою для виконання доперекладацького аналізу тексту: всі характеристики тексту в сукупності складають систему мовленнєвого

жанру, а задля того, аби виокремити ті особливості, на які слід звернути особливу увагу, потрібно володіти системою в цілому» [2, с. 104].

Поняття «жанру» в сучасній лінгвістиці черпає своє коріння з незакінченого дослідження М.Бахтіна «Проблемы речевых жанров», яке присвячене розумінню взаємовідношень літературного та повсякденного жанрів, виділення сутності жанру. Дослідник зазначав: «Тематичний зміст, стиль і композиційна побудова – нерозривно пов'язані в цілому висловленні й однаково визначаються специфікою сфери спілкування. Мовленнєві жанри – це відносно стійкі, тематичні, композиційні і стилістичні типи висловлень» [3, с. 255].

Дослідники виокремлюють різноманітні жанроутворюючі ознаки, наприклад Т.Шмельова визначає комунікативну мету, модель автора, концепцію адресованості, зміст події, чинники комунікативного минулого й майбутнього і мовне оформлення [4, с. 88]. О.Земська називає такі жанротвіні ознаки як характер комунікації, вид комунікації, мету, кількість учасників, типову концепцію адресата, звернення до адресата, активність / пасивність адресата [5, с. 134]. У доробку М.Новікової, О.Лебедь, М.Лукінової «Стиль автора і стиль перекладу» використовується поняття жанрово-стилістичної домінанти (ЖСД), родоначальником якої є Є.Макаренко, та яка вміщує в себе хронотоп, композицію, систему персонажів, способи вираження авторської позиції, образно-експресивні засоби, фонетичний, лексичний, морфологічний аспекти[6]. Н.Копистянська виділяє чотири сфери жанру:

- Сфера 1: Жанр як абстрактне, загальнотеоретичне поняття;
- Сфера 2. Жанр як історичне поняття, що є обмеженим в часі і просторі;
- Сфера 3. Жанр як національно-культурне поняття;
- Сфера 4. Жанр як індивідуальне поняття[7, с. 113].

Ознайомившись з основними тлумаченнями жанру, доходимо висновку, що найбільш повне визначення жанру дає саме Н.Копистянська у своїй праці «Жанровые модификации в чешской литературе» розглядаючи жанр як поліструктурне та багатогранне утворення, що охоплює всі сфери життєдіяльності та є як стійким, так і змінюваним, а також вважаємо за належне

розуміти жанр, як сукупність жанротвірних ознак, які включає в себе жанрово-стильова домінанта (ЖСД).

Розглянемо детально дві основні жанротвірні ознаки крізь призму літературознавчого, лінгвістичного та перекладацького аналізу.

Однією із основних ознак ЖСД є хронотоп. Термін «хронотоп» знаходимо у працях з психології О.Ухтомського, де він тлумачить хронотоп як поєднання минулого, сучасного та майбутнього у часі [8, с. 295], однак першою серйозною спробою окреслити основні риси хронотопу є доробок М.Бахтіна, який запровадив у літературознавчий обіг поняття «хронотоп» окреслюючи його як «взаємозв'язок часових і просторових відношень, що художньо засвоєні у літературі», додаючи «жанр і жанрові різновиди визначаються саме хронотопом (часопростором), до того ж у літературі провідним початком у хронотопі є час» [3, с. 233]. Проблема відтворення хронотопу як однієї із жанротвірних ознак породжує безліч перекладацьких покрутів та відхилення від адекватності у зв'язку з:

1) література певних народів має в своїй основі яскраво виражений авторський початок, відтак твір насичений суб'єктивними поглядами, психологічними нюансами, а також є у постійному пошуку нових просторово-часових конструкцій;

2) геніальність або обмеженість автора подати художню тканину;

3) хронотоп організовує композиційні структури і сюжетні картини, виводячи перекладача за рамки окремого твору, пов'язуючи переклад як символічно так і прямо, з іншими галузями науки.

Наступною жанротвірною ознакою є композиція. Як зазначає літературознавчий словник-довідник, композиція – побудова твору, доцільне поєднання всіх його компонентів у художньо-естетичну цілісність, зумовлену логікою зображеного, представленого читачеві світу, світоглядною позицією, естетичним ідеалом, задумом письменника, каноном, нормами обраного жанру, орієнтацією на адресата [9, с. 361].

Вже Арістотель у своїй славнозвісній «Поетиці» звернув увагу на важливість композиції як засобу впорядкованої побудови художнього цілого [10]. Композицію Платон та Арістотель уявляли насамперед як гармонію співвідношення між цілим і його частинами. Визначаючи композицію як гармонійне розміщення матеріалу, рівновагу всіх частин, що складають художнє ціле твору, класики античної естетики виходили також із розуміння її як мистецтва відбору й поєднання окремих епізодів твору, логічного обґрунтування їхньої смислової єдності. В системі літературно-художнього твору, яка складається із сукупності засобів художнього оформлення певного ідейного змісту, композиція співвідноситься з одним із рівнів форми твору. Проте серед інших рівнів, що оформлюють і виражають зміст твору, а саме – відносно рівня предметної зображувальності й рівня словесної зображувальності, композиція посідає особливе місце. На відміну від останніх, вона не виступає як засіб безпосереднього зображення, тобто як та конкретна форма, словесна чи предметна, в якій постає перед читачем уявлення про зображуване. Простіше кажучи, композиція не може *безпосередньо* змалювати описувану людину або явище. Вона робить це не прямо, а *опосередковано*, тим, що взаємозв'язує, взаємоспіввідносить немовби окремо діючі елементи словесного й предметного зображення, усі ті окремі деталі, сукупність яких, розміщена в певній послідовності, власне, і є тим, що ми називаємо формою зображення. Розглянувши що таке композиція доходимо висновку, що перекладачеві надзвичайно важко досягти гармонії між цілим і його частинами, адже це потребує логічного та мистецького підходу до проблеми, опосередкованої передачі композиції твору, без втрати сюжетної лінії та гармонійного ланцюжка переходу подій.

Аналіз характерних рис жанру та жанротвірних ознак допоміг дійти висновку, що розглядаючи переклад з позицій жанру, дотримання норми жанру в текстах перекладу та оригіналу дає змогу дати оцінку його адекватності та еквівалентності, рівноцінно зіставити жанрово-стильову мову оригіналу та перекладу.

Література

1. **Одинцов В.В.** Стилистика текста / В.В. Одинцов. – М.: Наука, 1980. – 263 с.
2. **Алексеева И.С.** Профессиональный тренинг переводчика / И.С. Алексеева. – СПб.: Изд-во «Союз», 2001. – 288 с.
3. **Бахтин М.М.** Проблема речевых жанров / М.М. Бахтин. – М.: Искусство, 1986. – 445 с.
4. **Шмелева Т.В.** Модель речевого жанра / Т.В. Шмелева // Жанры речи. – Саратов: Изд-во ГосУНЦ «Колледж», 1997. – Вып. 1. – С. 88–99.
5. **Земская Е.А.** Просторечие и жаргон в языке русского города / Е.А. Земская // Wielkiemiasto: czynniki intergrujace . II. – Lodz , 1995. – С.134.
6. **Стиль автора и стиль перевода: учеб. пособие / под ред. М.А. Новикова, О.Н. Лебедь, М.Ю. Лукинова и др.** – К.: УМКВО при Минвузе УССР, 1988. – 84 с.
7. **Копыстьянская Н.Ф.** Жанровые модификации в чешской литературе / Н.Ф. Копыстьянская. – Львов: Высшая школа, 1978. – 258 с.
8. **Ухтомский А.А.** Доминанта / А.А. Ухтомский. – СПб. : Питер, 2002. – 347 с.
9. **Літературознавчий** словник-довідник / [уклад. Р.Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів, В.І. Теремко]. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 752 с.
10. **Аристотель.** Поэтика / Аристотель. – М.: Мысль, 1983. – 830 с.